

Budapesti Levéltári Mozaikok

2022/16. szám

DOI: [10.56045/BLM.2022.16](https://doi.org/10.56045/BLM.2022.16)

ISSN: 2939-6921

URL: <https://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2022/11/23/leveltari-mozaikok-73/>

SIMON KATALIN

A harmadik testvér: Óbuda és a városegyesítés

Az egyesített főváros születéséről szóló cikksorozatunk következő részében a harmadik város, Óbuda egyesítéshez vezető útját ismerhetjük meg. Óbuda mind lakosságszámát, mind gazdasági jelentőségét tekintve elmaradt Pest és Buda mellett, karakterében a bortermelő Budához hasonlított, ugyanakkor a hajógyárnak és a textilgyáraknak köszönhetően egy ipari külváros jellegzetességeit is mutatta. Az 1850-ben ideiglenesen Budához csatolt Óbuda számára a legnagyobb kihívást a koronauradalommal kapcsolatos jogviszonyok rendezése, a másik két várossal történő „egyenjogúsítása” jelentette.

Kulcsszavak: Óbuda, Buda, Budapest, városegyesítés, 1850, 1873, Harrer Pál, címer

Óbuda és az egyesítés gondolata

Ahogy Buda és Pest „testvér fővárosi”, „ikervárosi” volta, úgy Óbuda és Buda közelebbi kapcsolata is evidens volt a kortársak számára. A két város már a 18. század folyamán fizikailag is egybeépült Buda Újlak külvárosa révén, amely – egyfajta membránként – elmosta a két település közti határokat. Noha a kettő között a mai Nagyszombat utca (akkori *Scheidungs Gasse*, vagyis Határ utca) képezte a választóvonalat, szoros családi hálók erősítették a városok lakosai közötti kapcsolatokat.

1. kép. Óbuda és a hajómalmok. Ludwig Rohbock rajza után Umbach acélmetszete, 1856–1864. A metszet Újlak felől mutatja Óbudát.

([FSZEK Budapest Képtár, képszám: AN003874](#))

Nem véletlen, hogy Buda és Óbuda jogi összekapcsolása már a 18. században felmerült: 1776-ban még sikertelenül próbálkoztak az óbudaiak a Budával történő egyesítéssel.¹ A 19. század első felében azonban a közgondolkodás Óbudát már sok esetben egyszerűen Buda külvárosaként kezelte: így szerepel például egy, a három várost áttekintő térképen 1828-ban vagy éppen az 1838-as árvízjárok felsorolásánál, noha közigazgatásilag nem tartoztak össze.²

¹ Gárdonyi 1946.

² A térkép oldalán, az egyes városrészek közterületeit felsoroló listában Óbuda ráadásul Buda két külvárosa, Újlak és Krisztinaváros között lett feltüntetve. Buda 's Pesth szabad királyi városoknak 's környékeiknek Plánuma. Csintalan József, kiad.: Tomala Ferdinánd. BFL XV.16.d.241/3. 1838-hoz: BFL XV.16.d.241/4b Óbuda és Újlak – nem számítva Újlak 13 házát – 1850-től közös rendőri kerületbe is tartozott (a VI.-ba, a IV. a Várat,

Óbuda jogilag 1840-től rendezett tanácsú mezővárosnak számított, majd az [1848. évi XXIII. tc.](#) alapján a külső tanácsot egy 75 tagú képviselőtestület váltotta fel.³ A három város egyesítése már 1848 tavaszán felmerült.⁴ Az óbudaiak némi késéssel kapcsolódtak be a tervezésbe, április végén kértek további információt Házmán Ferentől és Nyáry Pál alispántól.⁵ Az egyesítésről végül Szemere Bertalan belügyminisztersége alatt, 1849. június 24-én adtak ki rendeletet. Ebben kimondták annak igényét, hogy a „*két testvér főváros... ó Budával együtt, egy törvényhatóságot képezzen*”.⁶ A rendelet indoklásában ismertették Buda és Pest jelentőségét, míg Óbuda Buda „csatolmányaként” jelenik meg:

„Egyszersmind, miután Buda városának ó-Budával határos területe annyira beépített, hogy az utóbbi város Budának külvárosává lett, ó-Buda ezennel Buda-Pest hatóságába bekebelezetik.”⁷

Noha a Szemere-féle rendelet a szabadságharc bukása miatt nem valósulhatott meg, a Duna jobb partján lévő két várost azonban mégis összevonták. 1849. november 8-án politikailag, december 19-én közigazgatásilag, amikor Szentiványi Vince, Pest kerületi főispánjának 4488. sz. rendelete Óbudát Budához csatolta.⁸ Mivel a mezőváros „*tökéletes bekebelezését*” nem tartották azonnal kivitelezhetőnek, ezért az alábbiakat rendelték el a teljes összeolvasztás előtti, átmenetinek tekintett időszakra: Területe – Kissing pusztja, a mai Csillaghegy kivételével – Pest megye helyett Buda fennhatósága alá került, megmaradtak ugyanakkor a koronauradalom Óbudával kapcsolatos jogai. A közadót az előző évben megállapítottaknak megfelelően kellett beszedniük, az összeget azonban már át kellett küldeniük Buda Adóhivatalába. A házi adó kezelésének módjáról ekkor nem hoztak döntést. A rendelet az óbudaiakra terhelte az egyesítés miatt újonnan kinevezendő hivatalnokgárda eltartásának költségeit is. A rendelet szerint az óbudai árvapénztár ugyanakkor továbbra is külön működhetett, az óbudai tanács felügyelete alatt, az addigi gyakorlattal ellentétben megtiltva, hogy azt más jellegű magánpénzek kamatoztatására, kezelésére használják.⁹ Az ingatlanügyeket viszont átadták Buda város Telekhivatalának. Ez azért is számított nehezen végrehajtható intézkedésnek, mert körülményesebbé tette az ingatlan-nyilvántartások vezetését. A rendelet szerint az új tulajdonost már Budán kellett bejegyeztetni és a szükséges illetékeket

Krisztinavárost és Tabánt, az V. a Vízivárost, Országutat, Halászávárost és Újlak kis részét foglalta magába). BFL V.1.a Nr. 4770., Palugyay 1852. 475. p.

³ Csorba 1998. 73. p.

⁴ Akkor Házmán Ferenc javaslata alapján. Sipos 2022. Részletesen ld. Nagy 2022.

⁵ Az óbudaiak felvilágosítást kérnek a három város tervezett egyesítéséről, 1848. április 20. BFL V.1.a 24. kötet Nr. 393., ld.: Czaga – Jancsó 1998. 29. sz.

⁶ Közölve: Palugyay 1852. 146. p., Wildner 1936. 215. p. és Czaga – Jancsó 1998. 191. sz.

⁷ Uo.

⁸ Gárdonyi 1913. VI. p. Részletesen ld. Harrer Pál visszaemlékezését: BFL XIV.31.1 5. tétel, közli Bazsalya–Urbán–Viszket 2012. 14. p.

⁹ Palugyay 1852. 144–146. p. Buda Tanácsa azonban a rendeletre hivatkozva, úgy értékelte a gyámpénztár kérdését, hogy övé lett a felelősséggel együtt a kezelés joga is. „...*minthogy Óbudának Buda várossával lett egyesítésénél fogva, az azelőtt a' korona urodalom felelősége alatt állott gyámtári pénzek jelenleg Buda város felelőségi terhére háromlottak át; ennél fogva ef. február 4e 1358 sz. a. meghagyja, miszerint minden zavarok elhárítása tekintetéből, a' fenebbi átadásról, egy átadási okmány készíttessék.*” BFL IV.1002.a 288. kötet 1850. február 8. Nr. 1168.

„Az Óbudai Gyámtár kezelése feletti felügyelése és felelősége m. e. Dec. 30kán kelt felsőbb Rendelet következtében a Tanácsot illetvén – ez oknál fogva határozatlik, hogy jövőben az árva tőkék csak a tanács által kamatokra kiadatnak” A döntést Greifenegg Vilmoossal érvényesíttette Óbudán. BFL IV.1002.a 289. kötet 1850. április 2. Nr. 2739.

is ott kellett lefizetni, ugyanakkor a koronauradalom telekkönyvből ki kellett vezetni a régit, amiről egy óbudai tanácsosnak és a helyi alhatóságnak hiteles kivonatott kellett kiállítania.¹⁰ A polgári pereknél Óbuda elsőfokú-, Buda másodfokú bíróságnak számított, a büntető perek azonnal Budához kerültek. A céheket a rendelet ideiglenesen meghagyta addigi formájukban. Az egyesítés miatt megszorodó ügyek kezelésére a rendelet két fővel megnövelte a tanács létszámát, személy szerint kinevezve Fekete Károly óbudai kamarai adópénztári ellenőrt és Greifenegg Vilmos ideiglenes alkapitányt – Óbuda korábbi jegyzőjét – a tisztségre.¹¹ A városi tisztviselőket a cs. k. Helytartóság nevezte ki.¹²

Óbuda Tanácsa tudomásul vette, de nem lelkesedett a rendeletért. 1850. január 3-án nyugtázta a telekkönyvi ügyek áttételét (a két város egyesítése helyett mindössze azok *összeköttetéséről* írva).¹³ Másfél hónappal később jegyezték be, hogy a továbbiakban kizárólag 60 forintot meg nem haladó peres ügyekben dönthetnek.¹⁴ Óbuda emellett négy tagot delegált Buda tanácsába.¹⁵

Óbuda tehát 1850-től Buda külvárosaként működött, 1850 novemberétől a három város egy közigazgatási kerület, 1853-tól a pénzügyigazgatóság rendelete szerint közös adókerületbe került Pest-Budával. Óbuda azonban továbbra is saját bíróval és tanáccsal működött.¹⁶ Változatlanul külön tartotta országos vásárait, a Péter Pál-napi búcsú idején rengetegen keresték fel a két másik városból.¹⁷

Az Októberi Diploma kiadását követően, amely visszahelyezte a városokat 1847. évi állapotukba, 1861-től ismét Budától független, ugyanakkor Pest megye fennhatósága alá tartozó mezővárossá vált. Az óbudaiak év elején már függetlenségük visszanyerésével kezdték ülésüket: „... a Pestmegyei közgyűlésen ezen város ismét nevezett megyéhez tartozónak kinyilatkoztatván, jövőben a Buda városi hatóság alá már nem tartozik és rendezett tanácscsal bírni fog.”¹⁸

A három város közös tankerületbe sorolásáról 1868-ban, valamint a Fővárosi Közmunkák Tanácsának létrehozásáról már az előző cikkekben is esett szó.¹⁹ Az [1871. évi XVIII. tc.](#) alapján

¹⁰ Palugyay 1852. 144–146. p. Az újonnan előírt, megkettőződő nyilvántartás miatt gyakorlatilag Óbuda Tanácsa is rákényszerült egy külön lista vezetésére. BFL V.1.c Adásvételi szerződések, 1850–1852.

¹¹ Palugyay 1852. 144–146. p. Greifenegg 1848. június 15. – július 16. között jegyző, 1849-ben jegyző, majd főjegyző Óbudán. 1849 decemberétől a város alkapitánya.

<https://archives.hungaricana.hu/hu/archontologia/292/?list=eyJxdWVyeSI6ICJncmVpZmVuKiJ9> (Utolsó lekérdezés: 2022. november 22.)

Greifenegg Buda Tanácsának utasítására a helyi céhügyekért is felelt márciustól, a budai tanácsban pedig képviselte Óbudát. A két város között ebben az időszakban az egyesülés gyakorlati kérdései (adó- és ingatlanügyek, rendészet stb.) mellett a legtöbb problémát a két település egyes céhei, így a pékek, molnárok panaszai, a céhek összeolvasztásának kérdései, valamint a forspont okozták. Fekete 1852-ben az ideiglenes megyei Törvényszéki Tanács ülnöke Budán, Greifenegg a budai telek- és betáblázási ügyek járásbírája. BFL V.1.a 27. kötet 1850. március 6. Nr. 129., Török post 1938. 117. p.

¹² Bazsalya–Urbán–Viszket 2012. 14. p.

¹³ BFL V.1.a 27. kötet 1850. január 3. Nr. 6. Buda egyébként következetesen a két város *egyesítésére* hivatkozik. Ld. pl. BFL IV.1002.a 290. kötet 1850. június 14. Nr. 4870.

¹⁴ Afölött a Pest megyei területi ideiglenes törvényszéket jelölték ki fórumnak egy január 31-i uralkodói rendelet alapján. BFL V.1.a 27. kötet 1850. február 16. Nr. 98., BFL V.1.b Nr. 4532.

¹⁵ Czaga 1998. 32. p.

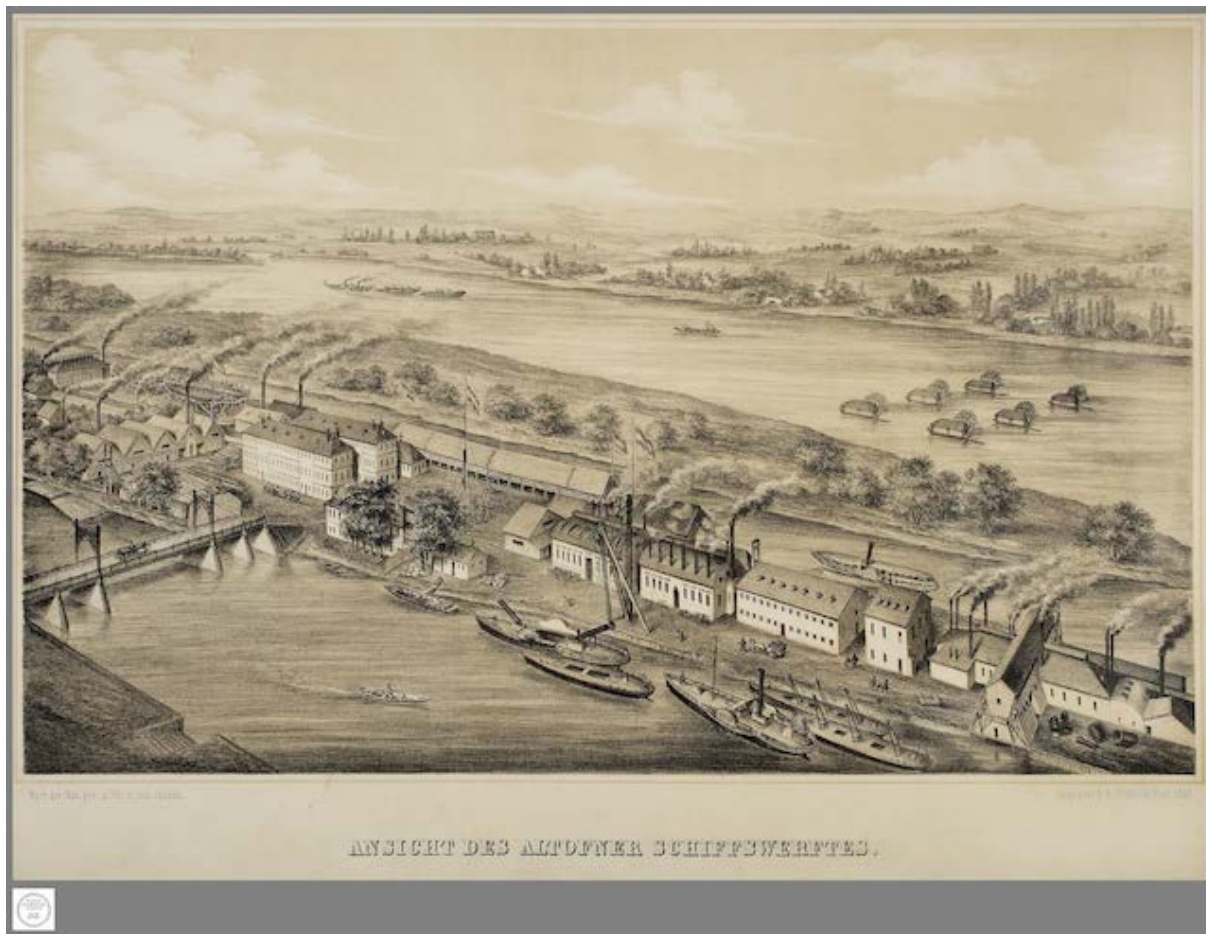
¹⁶ Gárdonyi 1913. VI. p., Wildner 1937. 70. p., Csorba 1998. 73. p.

¹⁷ Palugyay 1852. 233. p., Török post 1938. 38. p. Török elemzése szerint Óbuda „*Szinte összeolvad Budával és Pesttel az óbudai búcsú idején, amikor ezekből annyi látogatót fogad, ahány állandó lakosa van Óbudának.*”

¹⁸ Közgyűlési jegyzőkönyv, 1861. január 12. BFL V.1.a 34. kötet 1. p. Hivatalosan Buda és Óbuda útjai a január 28-i gyűlésen váltak szét, ahol Budát Paulovics László polgármester, Walheim János községi tanácsos és Balássy Antal városi ügyész képviselte. Ugyanekkor nyilatkoztatták ki Óbuda visszacsatolását Pest megyéhez. BFL V.1.a 34. kötet 12–13. p.

¹⁹ Nagy 2022., Sipos 2022.

rendezett tanácsú város lett, az eszerint rendezett első választást követően, 1872. november 10-étől élén Harrer Pállal, az önálló Óbuda első és városegysítés előtti egyetlen polgármesterével.²⁰

2. kép. Indrikovics János: Az óbudai hajógyár. Litográfia, 1858.
([MNM TK Grafikai Gyűjtemény lt. sz.: T.1167](#))

Óbuda az egyesítés előtt

Óbuda mind fizikai méreteit, mind lakosságát tekintve elmaradt Pesttől és Budától. Az 1870. évi népszámlálás szerint 16 000 lakosa volt.²¹ Budához hasonlóan itt is a bortermelés számított a lakosság fő bevételi forrásának. A város meghatározó pontjának számított a Kiscell (a volt trinitárius kolostor épülete, amelyben ekkor a budai, vízivárosi katonai kórház fiókkórháza működött), továbbá Kiscell lábánál az uradalmi tégláégető. Óbuda nevezetességei közé tartoztak a korszakban különböző textilipari vállalkozások, így a Goldberger (a Fő, azaz a mai Lajos utcában), vagy a Finály (a Bécsi úton). A város központjában, az egykori Zichy-kastélyban volt a cs. k. Katonai Ruházati Bizottmány (*k. k. Montour Commission*) székhelye.

²⁰ Az ekkor megválasztott tisztségviselők a küszöbön álló városegysítés miatt tudatában voltak hivataluk ideiglenes voltának. Gárdonyi 1913. Nr. 72. (236–243. p.), Csorba 1998. 74. p. Bazsalya–Urbán–Viszket 2012. 10–11., 15. p., A város 1867. évi tisztújításáról és képviselőtestületéről ld. Horváth 2010. 67. p.

²¹ Területe (5982 hold) mintegy harmada volt Pesthez, ill. Budához képest. Lakossága Budáénak mintegy harmada, Pestének kevesebb, mint tizede. A részletes adatokat ld. Körösi 1873. XI.

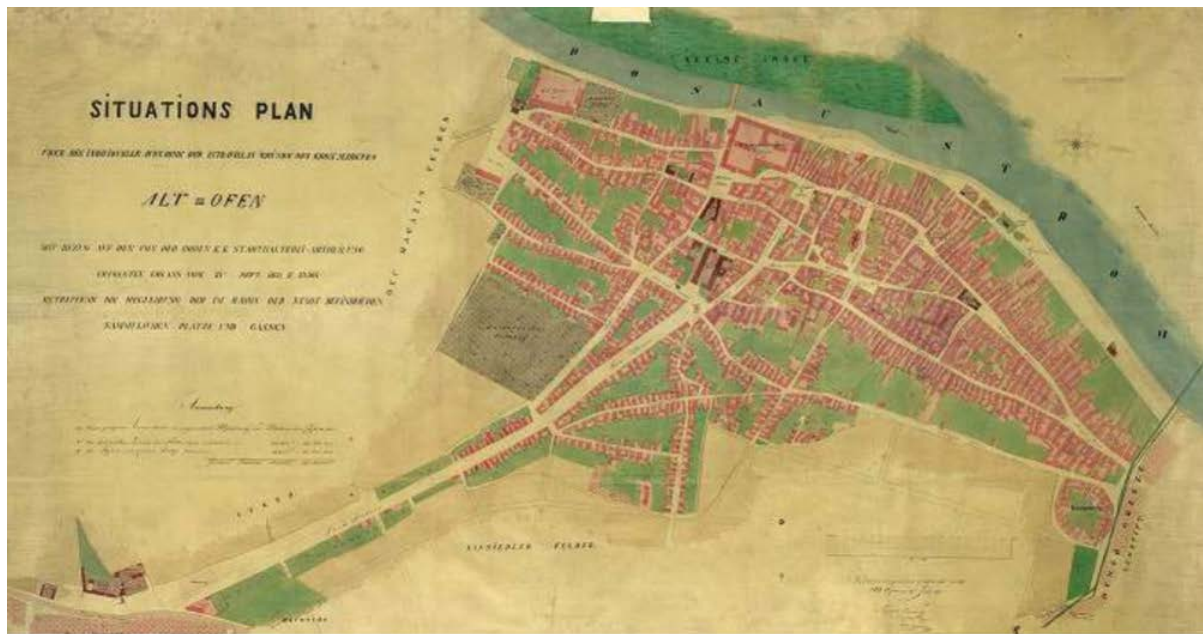
Az Óbudára látogatók a római kori romokat tartották megnézendő látványosságnak, emellett a század közepén még állt a II. József idején épült sikertelen selyemcérnázó vállalkozás, az ötemeletes filatórium elhagyott romja. Óbuda karakterét ipari-külvárosivá formálta a Dunagőzhajózási Társaság 1836-tól itt működő hajógyára.²² 1844-ben már – a bérkocsik és az omnibuszok mellett – rendszeres gőzhajó-járatok hozták elérhető közelségbe a három várost, 1868 novemberétől a Lánchídtól az óbudai Fő térig lehetett lóvasúton utazni.²³ A város mind felekezeti, mind etnikailag heterogén képet mutatott: katolikus, református, evangélikus mellett nagyszámú, tehetős, és a közéletben aktív zsidóság is élt a városban. A németajkú lakosok és a zsidóság mellett kiemelendők a magyarok, szlovákok. Sokakat a hajógyár vonzott Óbudára.

3. kép. Franz Xaver Joseph Sandmann – Rudolf Alt: Az óbudai hajógyár.
Színezett litográfia, 19. század közepe.
([MNM TK Grafikai Gyűjtemény lt. sz.: T.4055](#))

²² 1836 és 1852 között a gyár 62 gőzöst (37 személyszállító, 10 áruszállító gőzös, 15 vontató hajó) és 200-nál több egyéb hajót épített. Palugyay 1852. 147.

²³ Csorba 1998. 91. p., Bazsalya–Urbán–Viszket 2012. 43. p.

4. kép. Óbuda belterületének szabályozási terve. Varásdy Lipót, 1858–1861.
([BFL XV.16.c.211/20](#))

Óbuda és az egyesítés kérdései

Óbuda több szempontból a leggyengébb láncszemnek számított az egyesítéssel kapcsolatos tárgyalások során. Eltérő jogállása (korona mezőváros), és minden ebből fakadó különbség további kérdéseket vetett fel (pl. az adózás, regálék – italmérés, vásárjavadalom, malomjog – terén).²⁴ A két testvérváros mellett az óbudaiak sem mulasztották el az egyesítéssel kapcsolatos aggályaik kifejtését, 1871 májusában a házbéradó, az uradalmi regálék és a legelő-elkülönítésének megtárgyalását szabták feltételül csatlakozásuknak.²⁵ Ezáltal az egyesítés ne „a törvény általi ráparancsolás”, hanem körültekintő érdekegyeztetés eredménye legyen, amit 1871 végén az országgyűléshez intézett feliratukban is hangsúlyoztak.²⁶ Valószínűleg a korábbi, Budával történt ideiglenes összevonás tapasztalatai alapján fejezték ki aggályaikat azzal kapcsolatban, amennyiben az egyesítés nem kellő körültekintéssel történik, az óbudaiak terhei a másik két városéhoz képest aránytalanul megnőnének, külön kiemelve a házbéradó kérdését, hiszen nem lenne méltányos, ha „szerény és szegényes építési módú” házaik a másik két városéival egyenlő adózási osztályba kerülnének. Felvetették a m. kir. Kincstárt illető kisebb királyi haszonvételek kérdését is. Egyesülés esetén kérték, hogy az országgyűlésbe

²⁴ Ld. a házbéradó felemelésének tervét 20%-ról 24-ra. Összehasonlító kimutatás Óbuda korona mezővárosában az aktuális házbéradóról, valamint a „Budapest és Ó-Buda” (!) egyesítését követően várható adótételekről. 1872. március 26. BFL IV.1314. Az [1872. évi XXXVI. tc.](#) 133. §-a ideiglenesen továbbra is fenntartotta a régi házbéradót Óbuda esetében.

²⁵ BFL IV.1314 Prohaska (Prochaska, Prohaczka) András bíró, Harrer Pál jegyző és Gallauner (Galauner) János kimutatása és levele, 1871. május 3.

²⁶ Óbuda közgyűlésének felirata az országgyűléshez a fővárosi törvényjavaslat tárgyában, 1871. december 28. Gárdonyi 1913. Nr. 57. A feliratot Izsépy Viktor képviselő (1872-től Budán képviselő), valamint az egyesítési tárgyalásokban később részt vevő Végh János képviselő és Harrer Pál jegyző fogalmazták. Óbudai közgyűlési jegyzőkönyv, 1871. december 10. BFL V.1.a 44. kötet Nr. 4403.

önállóan delegálhassanak képviselőt, kikerülve Pest-Pilis-Solt megye fennhatósága alól.²⁷ Az óbudai koronauradalom ugyanekkor a regálék megváltásával kapcsolatos aggályait fejezte ki (külterületek és az ott található kocsmák, malmok beleszámítanak-e, mi legyen a jogok bérleivel stb.).²⁸ Óbuda csak a határában lévő regálék megváltása mellett foglalt állást, a pusztára (értve ezalatt Kissinget, a mai Csillaghegyet) nem. Elismerte az uradalom további jogát az Óbudai-szigethez, a Duna-parthoz viszont nem, lévén az nem képezte az uradalom részét.²⁹

Az úrbéri és a legelőkülönítési ügyek megvizsgálására Óbudán külön 21 tagú bizottság alakult még január 8-án.³⁰

Az egyesítéssel foglalkozó vegyes bizottság 1872. január 10–11-i tanácskozásán Óbuda nevében Prohaska András bíró, Harrer Pál jegyző, valamint Gallauner János és Végh János városi képviselők vettek részt. A tanácskozáson részletesen foglalkoztak Óbuda, mint „*Pest és Budától egészen eltérő, heterogén viszonyokból álló város*” egyesítésének lehetséges módjáról: vajon lehetséges-e az a másik kettővel egy időben, vagy a következő tisztújításig kell rendezni a viszonyait?³¹ A bizottmány határozottan az előbbi mellett tette le voksát, de ennek feltételeként a földesúri és hűbéri viszonyok rendezését szabta meg, a regálék miatt esetlegesen kieső hasznót a magasabb házbéradóval kívánták kompenzálni, s Buda és Óbuda ideiglenes külön költségvetését leszámítva a pénzügyek teljes egyesítése mellett álltak ki:

*„Ó-Buda kir. koronai mezővárost illetőleg a kir. kisebb haszonvételek az ezen városban szintúgy helyt foglalandó magasabb házbéradóért cserébe adassanak s az uradalom és Ó-Buda közötti mindennemű viszonyok a törvényjavaslat szerinti választott bíróság útján döntessenek el”*³²

Óbuda végül az egyesítést követően is tartósan megmaradt – Pesttel és Budával ellentétben – a számára kedvezőbb II. adóosztályban, amelyben gróf Apponyi Albert országgyűlési képviselő segítette a város.³³

A korábbi cikkekben is említett, a városegysítési törvény (1872. évi XXXVI. tc.)³⁴ végrehajtására megalakult harmincnégyes bizottmányban a három város erőviszonyait jelezte a tagok létszáma is: Pest 20, Buda 10, Óbuda mindössze 4 fővel képviseltette magát, utóbbi

²⁷ Óbuda közgyűlésének felirata az országgyűléshez a fővárosi törvényjavaslat tárgyában, 1871. december 28. Gárdonyi 1913. Nr. 57.

²⁸ Az óbudai koronauradalom előterjesztései a főváros egyesítésével kapcsolatban, 1871. december 28. Gárdonyi 1913. Nr. 58.

²⁹ Óbuda mezőváros megjegyzései az óbudai úrbéri viszonyokról, 1871. december 28. Gárdonyi 1913. Nr. 59.

³⁰ Óbuda város tanácsulési jegyzőkönyve, 1873. január 11. BFL V.1.a 46. kötet Nr. 24.

³¹ Gárdonyi 1913. X. p. és Nr. 63., az óbudaiak a volt úrbéri legelők sorsa miatt is aggódtak. Óbudai közgyűlési jegyzőkönyv, 1872. január 25. BFL V.1.a 45. kötet Nr. 549.

³² Az egyesítendő városok küldötteiből alakított vegyes bizottság jegyzőkönyve, 1872. január 10–11. Gárdonyi 1913. Nr. 63.

³³ BFL XIV.31.1 6. tétel, közli: Bazsalya–Urbán–Viszket 2012. 21. p.

³⁴ Nagy 2022, Jakab 2022. A törvény 1. §-a szerint Óbuda mezőváros és a Margitsziget átkerült Pest vármegye fennhatósága alól Budapesthez.

Harrer Pál polgármester, Végh János,³⁵ dr. Tatay Adolf³⁶ és Molnár József³⁷ személyében.³⁸ A bizottmány három albizottsága közül Harrer a személyzeti kérdésekkel foglalkozó, egyúttal a leendő egyesített főváros közigazgatását kidolgozó, 13 fős második albizottság munkájában vett részt. Az első, 9 fős, választó és közigazgatási kerületek kidolgozását végző albizottságban Molnár József képviselte Óbudát, a harmadik, tanácsai választásokkal foglalkozó albizottságban pedig Végh János.³⁹

A bizottság és albizottsági munkájáról döntő, három város 1873. március 20-i, Vígadóban tartott közgyűlésén Pest-Buda és Óbuda, valamint a Margit-sziget egyesítéséről Óbudát Újlakkal együtt a főváros III. közigazgatási kerületét képezze.⁴⁰

Az uradalmi reáljogokat végül a főváros kapta meg megváltás nélkül (1872. évi XXXVI. tc. 138. §), a közlegelő kérdése a törvény meghozatalakor még folyamatban volt (uo. 139. §).⁴¹

Az erőviszonyok jelképe

Még 1873 márciusában határoztak az egyesített főváros címeréről, amelyből Óbuda jelképe kiszorult: „Az Ó-Buda koronaváros pecsétjén látható tulipán sem heraldikai, sem régészeti szempontból jelentőséggel nem bírván, alkalmazása pedig a fővárosi címert ízléstelenné és tudományos szempontból helytelenné tévén, egyszerűen mellőztetett.”⁴² A harmincnégyes küldöttség ezt finomította, áprilisban kiegészítette az eredetileg is háromtornyos – kétkapus leírást azzal, hogy itt a második kapu Óbudát jelképezi, ez a változat került a címer végleges leírásába is május 29-én.⁴³

³⁵ Jegyző, törvényszéki jegyző (1861), választott képviselő (1861, 1867–1871, 1872), gyámfelügyelő (1868), árvaszéki tag (1873. január–november)
<https://archives.hungaricana.hu/hu/archontologia/1244/?list=eyJxdWVyeSI6ICJcInZcdTAwZTlnaCBqXHUwM GUxZm9zXCIifQ> (Utolsó lekérdezés: 2022. november 22.)

³⁶ 1864-től Óbuda orvosa.
<https://archives.hungaricana.hu/hu/archontologia/1205/?list=eyJxdWVyeSI6ICJ0YXRheSBhZG9sZiJ9> (Utolsó lekérdezés: 2022. november 22.)

³⁷ 1867 és 1871 között a Gazdasági Bizottság tagja.
<https://archives.hungaricana.hu/hu/archontologia/736/?list=eyJxdWVyeSI6IlwibW9sblx1MDBIMXIgalx1MDB mM3pzZWZcIiIsImZpbHRlcniMiOnsiREliOlSiT1RlJU1pUUI19fQ> (Utolsó lekérdezés: 2022. november 22.)

³⁸ 1873. január 2-án közfelkiáltással választották meg a négy képviselőt és meghagyták nekik, hogy Óbudát érintő kérdések esetén, amennyiben lehetséges, kérjék ki a közgyűlés előzetes véleményét. Óbudai közgyűlési jegyzőkönyv, 1873. január 2. BFL V.1.a 46. kötet Nr. 1–2., Gárdonyi 1913. XVI. p. és Nr. 75.

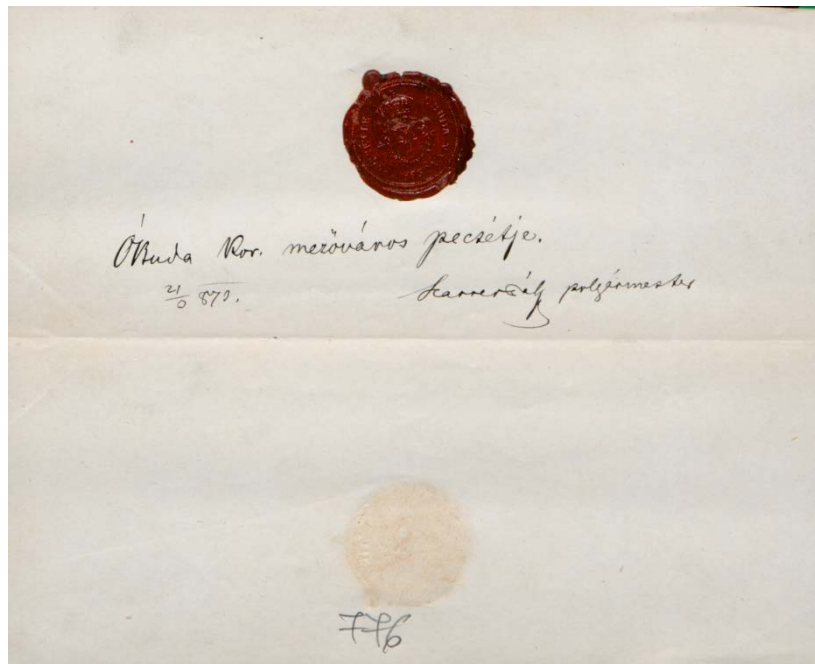
³⁹ Gárdonyi 1913. XVII. p.

⁴⁰ Az 1873. március 20-i közös közgyűlés jegyzőkönyve. Gárdonyi 1913. Nr. 109.

⁴¹ Bazsalya–Urbán–Viszket 2012. 21. p.

⁴² Bizottsági jelentés a főváros címeréről, 1873. március 23. Gárdonyi 1913. Nr. 110.

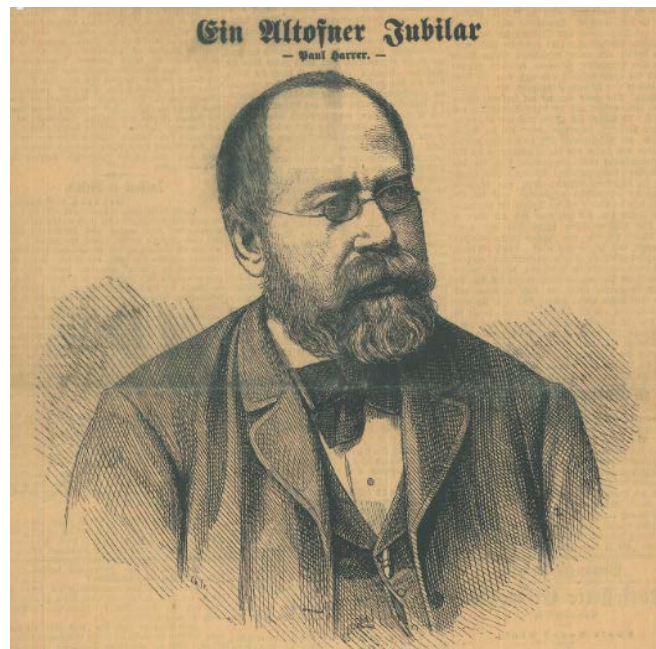
⁴³ A harmincnégyes küldöttség jegyzőkönyve, 1873. április 28. és Buda-Pest és Óbuda képviselőtestülete közös közgyűlése, 1873. május 29. Gárdonyi 1913. Nr. 120. és Nr. 125.

5. kép. Óbuda korona mezőváros pecsétje Harrer Pál polgármester aláírásával, 1873. március 21. (BFL IV.1314. 776. p.)

Az óbudai folyamatok motorja

„Az 1872 évi 36 t. cz. alapján Pest, Buda és Óbuda 1873 November havában egy várossá egyesítettvén, ez Óbudára, és személyemre is előnyökkel járt.”⁴⁴

6. kép. Harrer Pál portréja működése harmincötödik éves jubileumán (Politisches Volksblatt, 1883. november 6., BFL XIV.31.1 2. tétel)

⁴⁴ Harrer Pál visszaemlékezése. BFL XIV.34.1 6. tétel, Bazsalya–Urbán–Viszket 2012. 16. p.

8. kép. Klösz György: Fő tér. 1890 után. A baloldali épület a mai épület helyén állt régi városháza, amelyben 1834-től tartotta Óbuda Tanácsa üléseit. ([BFL XV.19.d.1.08.027](#))

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

IV.1002.a Buda város Tanácsának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyvek

IV.1314 Pest, Buda, Óbuda egyesítésére vonatkozó bizottsági iratok

V.1.a Óbuda mezőváros Tanácsának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyvek

V.1.b Óbuda város Tanácsának iratai. Tanácsi iratok

XIV.31.1 Harrer Pál iratai

XV.16.d.241/3 Pest-Buda-Óbuda áttekintő térképei

Nyomtatott források

Czaga–Jancsó 1998.

Közcsend és Közbátorság Budán, Pesten és Óbudán 1848–49-ben. Dokumentumok Budapest Főváros Levéltárának irataiból. Válogatta: Czaga Viktória – Jancsó Éva. Budapest, 1998.

Palugyay 1852.

Palugyay Imre: Magyarország történeti, földirati s állami legújabb leírása. Első kötet. Buda-Pest sz. kir. városok leírása. Pest, 1852.

Felhasznált irodalom

- Bazsalya–
Urbán–Viszket
2012.   Bazsalya Kornél – Urbán Franciska – Viszket Zoltán: [„Óbudára nézve nagy változás állott be...” Harrer Pál és a városegysítés kora. Időszaki kiállítás az Óbudai Múzeumban 2012. május 4. – 2013. január 31. Kiállításvezető.](#) Budapest, 2012.
- Czaga 1998.   Czaga Viktória: Testvérvárosokból főváros. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 27. (1998) 30–38. p.
- Csorba 1998.   Csorba László: A folyamatos gyarapodás időszaka: 1815–1873. *Budapesti Negyed* 20–21. (1998. nyár-ősz) 62–105. p.
- Gárdonyi 1946.   Gárdonyi Albert: Óbuda kísérlete a szabad királyi városi jog megszerzésére. Városi szemle: közlemények a városi közigazgatás és statisztika köréből, 1946. (32. évf.) 2. sz. 128–130. p.
- Horváth 2010.   Horváth J. András: [A megigényelt világváros. Budapest hatósága és lakossága a városegysítés éveiben.](#) Budapest, 2010. (Disszertációk Budapest Főváros Levéltárából 2.)
- Körösi 1873.   Körösi József: Pestvárosi statisztikai évkönyv. Első folyam. Pest, 1873. (Sz. K. Pestvárosa Statisztikai Hivatalának Közleményei VII.)
- Nagy 2022.   Nagy János: [Buda és a városegysítés.](#) Budapesti Levéltári Mozaikok 2022/14.
DOI: [11.56045/BLM.2022.14](#)
- Sipos 2022.   Sipos András: [Az Andrássy-kormány és a városegysítés.](#) Budapesti Levéltári Mozaikok 2022/13.
DOI: [11.56045/BLM.2022.13](#)

- Török post 1938. Török Pál: Pest-Buda 1850-ben. Budapest, [post 1938]. (Statisztikai Közlemények 87. kötet 3. szám)
- Viszket 2020. Viszket Zoltán: A korszak meghatározó alakja – Harrer Pál, Óbuda első polgármestere. In: Óbuda története. Főszerk.: Népessy Noémi. Budapest, 2020. 245–247. p.
- Wildner 1936. Wildner Ödön: Pest és Buda közigazgatásának története az 1848–1849-i szabadságharc alatt. Budapest, 1936. (Statisztikai Közlemények 86. kötet 3. sz.)
- Wildner 1937. Buda és Pest közigazgatásának története az 1849–1865. évi abszolutizmus és provizórium alatt. Első kötet Budapest, 1937. (Statisztikai Közlemények 87. kötet 3. szám)

Impresszum
Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3–5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin
Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternovác Bálint,
Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3–5.; 1554 Budapest, Pf. 41.

e-mail: mozaikok@bparchiv.hu

ISSN 2939-6921